

Ефективна економіка № 12, 2014

УДК 338.435:636

*М. К. Пархомець,
д. е. н., професор кафедри обліку і правового забезпечення АПВ,
Тернопільський національний економічний університет*

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ НУТРІЇВНИЦТВА В АГАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

*М. К. Parhomets,
Dr. Sci. (Econ.), professor of the Department Accounting and legal support APV,
Ternopil National Economic University*

WAYS OF INCREASING EFFICIENCY NUTRIA PRODUCTION IN AGRARIAN ENTERPRISES

Розглянуто стан та шляхи підвищення ефективності виробництва продукції нутріївництва в аграрних підприємствах. Встановлено, що існує реальна можливість досягти прибуткового виробництва за рахунок підвищення якості продукції, вгодованості тварин, оптимізації строків реалізації і подальшого розвитку нутріївництва на засадах кооперації та інтеграції.

The state and ways to improve nutria's production in agricultural enterprises. Established that there is a real opportunity to achieve profitable production by improving product quality, nutritional animal optimize the timing of implementation and further development nutria farming on the principles of cooperation and integration.

Ключові слова: ефективність, нутріївництво, собівартість, рентабельність, якість продукції, кооперація, інтеграція.

Key words: efficiency, nutria farming, cost, profitability, product quality, cooperation, integration.

Постановка проблеми. Підвищення ефективності продукції нутріївництва в сучасних умовах є вагомим і актуальним проблемою аграрної економіки усіх регіонів України. За останні роки суттєво зменшилися обсяги виробництва продукції тваринництва, зросла її собівартість, в більшості аграрних підприємствах тваринницькі галузі стали збитковими. Все це свідчить про важливу актуальність розвитку альтернативних галузей тваринництва та підвищення їх ефективності, що і обумовило вибір теми для дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні, методичні й практичні питання ефективності сільського господарства в умовах становлення ринкового середовища висвітлені у наукових працях В. Андрійчука, О. Бутнік-Сіверського С. Кваші, І. Кириленка, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, П. Саблука, А. Стельмашука, Б. Супіханова, О. Шпичака та багатьох інших науковців [1-7]. Водночас наукові дослідження вимагають детальнішого відображення галузевих аспектів ефективності продуктів тваринництва в умовах економічної кризи.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз сучасних проблем виробництва продукції нутріївництва в умовах реформування аграрної сфери та визначення основних засад розвитку галузі.

Виклад основного матеріалу. Агропромисловий сектор України (сільське господарство, харчова і переробна промисловість) формує п'яту частину валового внутрішнього продукту та близько 60 % фонду споживання населення. Перебудова АПК на ринкові засади, яка не мала чітко визначених напрямів формування бюджетної політики щодо забезпечення умов відтворення сільськогосподарського виробництва порівняно з іншими галузями і сферами діяльності, спричинила диспаритетні економічні відносини між ними. Це, в свою чергу, призвело до саду ефективності діяльності різних форм власності та некомерційних об'єднань сільськогосподарських товаровиробників у сфері заготівлі, переробки, реалізації продукції та фінансового обслуговування товарних потоків. У зв'язку з цим дієвого ринку продукції тваринництва практично не існує, міжгалузеві виробничі зв'язки розірвані, недостатній рівень фінансової підтримки сільськогосподарського виробництва та соціальної сфери села, недостатнє стимулювання впровадження інноваційних технологій та інвестицій в агропромислове виробництво стали гальмом для розвитку практично всього агропромислового комплексу України.

Тваринництво в цілому і галузь нутріївництва зокрема, зазнали руйнівного впливу із-за великої збитковості виробництва і різкого зменшення поголів'я тварин. В аграрних підприємствах десятки комплексів і тисячі тваринницьких ферм вимушено перестали функціонувати. Практично призупинено процес будівництва нових виробничих приміщень для утримання худоби. Нутріївництво — це одна з альтернативних продуктивних та скороспілих галузей тваринництва, яка відіграє важливу роль у забезпеченні населення м'ясом та продуктами харчування, а промисловості хутросировиною. Характерною особливістю цієї галузі є висока плодючість самок і короткий період відгодівлі. За рік від основної самки нутрії можна одержати 1,5 щеніння і 16-18 щенят. Отже, економічні переваги цієї галузі очевидні. Серед яких є швидке нарощування обсягів продукції, відшкодування додаткових вкладень у галузь матеріально-технічних і фінансових ресурсів та удосконалення техніко-технологічних, біологічних та організаційних складових виробництва. Проте за роки реформування в галузі нутріївництва виникло багато нових проблем. Подрібнення великотоварних господарств і перехід виробництва продукції нутріївництва в особисті господарства населення унеможливають запровадження новітніх технічних і технологічних досягнень світової науки та практики, відповідно конкурентоспроможності на світовому ринку м'яса, досягнення необхідної якості продукції. Через різке скорочення рівня споживання традиційного продукту харчування українського населення — м'яса основних тваринницьких галузей (свинини, яловичини та ін.) та недоступність зарубіжних ринків для її збуту великотоварні сільськогосподарські підприємства змушені відмовлятися від ведення цих галузей. Тому питання ефективності альтернативних галузей тваринництва та їх конкурентоспроможності, ефективності потребує наукового обґрунтування і практичного вирішення.

Комплексне (системне) висвітлення змісту поняття економічної ефективності аграрних підприємств передбачає відображення трьох аспектів: якісне визначення базового поняття економічної ефективності; розгорнута типологія, тобто класифікація, деталізація видів і різновидів економічної ефективності за різними критеріями; кількісне вимірювання видів і різновидів економічної ефективності. Розглянемо вказані аспекти в переліченій послідовності. У сучасній економічній літературі поняття «економічна ефективність» розглядається як похідне від поняття «ефект», а під ефектом розуміють будь-який (позитивний або негативний) результат економічної діяльності господарюючих суб'єктів (фізичних та юридичних осіб) або їх галузевої чи територіальної сукупності. Тому поняття «економічна ефективність» характеризує результативність діяльності господарюючого суб'єкта або їх групи за певний проміжок часу. В такому ж розумінні воно застосовується й до аграрного підприємства або їх групи як господарюючих суб'єктів. Подальша типологія (класифікація, деталізація) економічної ефективності пов'язана, передусім, з якісною різноманітністю економічних результатів господарювання. Оскільки сучасне виробництво є товарним, а товар має споживчу й мінову вартість, то і результати господарювання можуть виражатись у натуральній (фізичній) та вартісній (грошовій) формі. Особливістю сучасного виробництва є поглиблений поділ праці та багатостадійність, що зумовлює правомірність виділення проміжних (попередніх, постадійних) та остаточних (кінцевих) результатів господарської діяльності. Види та різновиди економічної ефективності формуються також під впливом використання у виробничому процесі багатьох видів ресурсів: земельних, матеріальних, трудових, енергетичних, біологічних, технічних, інформаційних та ін.

Дослідження вітчизняних вчених, які займаються проблемами реформування аграрного сектору, показують, що основним напрямом розвитку сільськогосподарського ринку та удосконалення господарських зв'язків між підприємствами аграрної сфери економіки була і залишається міжгалузева агропромислова інтеграція. Ще за умов планової економіки застосовувалася здебільшого, так звана, виробнича інтеграція, яка передбачала взаємодію сільськогосподарських і переробних підприємств або підприємств із виробництв продукції рослинництва та тваринництва, що надходять на промислову переробку. Основними завданнями такої інтеграції була оптимізація розмірів сировинних зон переробних підприємств, транспортних потоків сировини та технологічних відходів переробки, поліпшення використання побічної продукції, сприяння процесам концентрації і кооперації. У ринкових відносинах, крім згаданих завдань, інтеграція виступає одним із важелів конкурентоспроможності аграрного сектору. Для її успішного проведення в Україні виникає необхідність організації дієвого агропромислового ринку, який передбачає його структуризацію, формування ринкової інфраструктури, раціональну побудову продуктових ринків, державне регулювання обмінних процесів. Першим етапом у цьому процесі повинна стати структуризація сільськогосподарського ринку, при завершенні якої утворюються певні організаційні структури (союзи, товариства, спілки), які об'єднують виробників окремих продуктів і сировини або їх груп, споріднених за споживчими якостями. Такі добровільні об'єднання не є суб'єктами конкурентних відносин. Вони представляють і відстоюють інтереси виробників в межах своєї структури та державного регулювання певної галузі. Практика створення та функціонування аналогічних структур у країнах з розвинутою ринковою економікою показує доцільність їх організації й існування. Враховуючи зазначене та розглядаючи сучасне агропромислове виробництво продукції нутріївництва, слід констатувати, що воно має бути представлене багатьма учасниками: виробничими (аграрними), заготівельними, переробними підприємствами, оптовою і роздрібною торгівлею тощо. Однак, нині на ринку функціонують лише окремі суб'єкти, які діють як повністю самостійні оператори з вільним формуванням цін на сировину та продукцію, а взаємовідносини між ними вичерпуються суто купівлею-продажем. До того ж між виробниками і споживачами все частіше з'являються такі посередницькі структури, інтереси яких забезпечуються за принципом — заплатити якомога менше за сировину і продати якнайдорожче кінцевий продукт споживачеві. За такої ситуації економічно найменш захищеною виявляється саме первинна виробнича ланка — виробництво сировини. Воно несе погодно-кліматичний, технологічний та ринковий ризик, має справу з сезонним виробництвом, а виробничий цикл триває кілька років. Як свідчить аналіз стану розвитку нутріївництва, виробництво основного виду продукції — шкурок, зменшилося за період структурної перебудови майже в 4 рази, а виробництво м'ясної продукції за цей же період скоротилося більше ніж на наполовину. Загальне скорочення обсягів виробництва продукції нутріївництва зумовлено, насамперед, катастрофічним знищенням поголів'я нутрій, особливо у господарствах суспільного сектору, в тому числі й племінних підприємствах, де на кінець 2013 р. залишилося близько 24 % поголів'я нутрій. При зменшенні кількості нутрій у аграрних підприємствах постійно знижується їх продуктивність, погіршується кондиція тварин, що реалізуються, зменшується їх жива маса. Але найбільший спад виробництва продукції нутріївництва відбувався, коли держава скасувала замовлення на основні хутросировину, а ринок лише почав формуватися. Основним каналом збуту для виробників продукції нутріївництва була її реалізація державі через заготівельні організації. Нині цей канал практично втрачено, тому товаровиробники шукають інші канали реалізації, де своєчасно можуть отримувати готівкові кошти. Водночас продовжується і практика реалізації сировини у вигляді бартерного обміну. Необхідно зазначити, що значне нарощування поголів'я нутрій спостерігається у особистих селянських господарствах. Як свідчить досвід розвитку цієї галузі, така продукція може бути конкурентоспроможною як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Проте незацікавленість переробних підприємств і відсутність державної підтримки товаровиробників може призвести до знищення поголів'я і в цьому секторі, а економіка України може втратити цінну за своїми якостями галузь сільськогосподарського виробництва. Враховуючи викладене та з метою зменшення впливу негативних різнобічних факторів і стабілізації стану низової структури економічних відносин — виробничої, необхідна взаємодія її суб'єктів, насамперед, в горизонтальній площині. На цій основі можуть створюватися передумови для забезпечення діяльності всіх зацікавлених суб'єктів таких відносин: від виробництва до фінансових можливостей придбання та використання дрібними, середніми, іншими сільськогосподарськими бізнес-одинацями сучасних технологій та засобів виробництва, сумісне раціональне використання основних виробничих фондів і трудових ресурсів, розвитку інфраструктури, страхових, консультативних та інші обслуговуючих формувань. Виходячи з викладеного, ринок нутріївничої продукції повинен формуватися на основі кооперативних принципів його організації. Для цього, насамперед, потрібна виробнича горизонтальна інтеграція, яка об'єднує виробників сировини різних форм власності. У класичному розумінні сільськогосподарська кооперація — це система сільськогосподарських кооперативів, об'єднань, створених з метою задоволення економічних і соціальних потреб своїх членів.

У зв'язку з цим, одним із варіантів, що має стати основою для розвитку повноцінного ринку продукції нутріївництва в Україні, на нашу думку, будуть регіональні або обласні кооперативні об'єднання товаровиробників усіх форм власності. Ставши сучасними центрами з виробництва й продажу цієї сировини, вони будуть вирішувати стратегію розвитку ринку шкурок та м'яса в Україні. Основною метою виробничого кооперативного об'єднання повинно бути обслуговування своїх членів на основі раціональної беззбиткової діяльності відповідних господарських структур. Проте організація ринку певної продукції або сировини забезпечується не лише горизонтальними процесами інтеграції. При цьому, звичайно, буде формуватися активне ринкове середовище, але жоден із операторів ринку не буде захищений від природно-кліматичного, технологічного, ринкового ризику, під який підпадає виробництво сировини, її промислова переробка, реалізація кінцевої продукції і водночас дохід. Зменшення впливу цих факторів вбачасмо в переміщенні центру взаємовідносин від звичної купівлі-продажу продукції чи сировини в бік організації ринку з центром — виробник — кінцевий споживач. На ринковій арені в даному випадку буде діяти інтегрований товаровиробник, який об'єднує виробників сировини, переробні підприємства та збутові формування. А оскільки кожний із учасників у своїх діях керується, насамперед, економічними інтересами, то об'єднання їх інтересів для погодженості дій спрямовується на отримання максимально можливого, з урахуванням кон'юнктури ринку, обсягу конкурентоспроможної сировини й продукції. Таке економічне поєднання або злиття різних технологічних стадій виробництва, починаючи від початкових організаційно-технологічних операцій з виробництва продукції і закінчуючи промисловою переробкою з отриманням готового продукту або виробу, на відміну від кооперування безпосередніх товаровиробників або горизонтальної інтеграції, відображає стан економічного поєднання окремих складових в єдину цілісну вертикальну інтеграційну систему. Не менш важливим у цьому аспекті є формування інфраструктури для ефективного функціонування таких інтеграційних систем. При цьому всі елементи інфраструктури повинні створюватися самими товаровиробниками, бо саме через її інституції послідовно проходить вироблена у галузі сировина і продукція на шляху до кінцевого споживача. Однак, не зважаючи на багатогранність і різноманітність інфраструктурних формувань, що обслуговують сільськогосподарські ринки України, головним для його подальшого розвитку є ринок фінансових послуг. Серед елементів інфраструктури цього ринку особливу роль відіграють фінансово-кредитні установи. Специфіка аграрного виробництва та особливості роботи сільськогосподарського ринку зумовлюють необхідність застосування таких підходів, які відрізняються від інших секторів економіки щодо формування фінансово-кредитної інфраструктури. Ці відмінності полягають у необхідності формувати кооперативні, приватно-комерційні та державні кредитні інституції, що відрізняються функціями, схемами надання кредиту, принципами роботи з позичальниками, кредитними пільгами, механізмами застави тощо. Зазначені відмінності практично виключають конкуренцію між ними та об'єднують їх в єдину інтегровану систему. Розвинена система фінансово-кредитного забезпечення з розгалуженою інфраструктурою та доступна для більшості сільгоспвиробників є важливим механізмом мінімізації ризиків сільськогосподарського виробництва.

Для підвищення ефективності виробництва продукції нутріївництва найважливішими є цінові фактори: собівартість виробництва продукції і ціна реалізації. Оскільки спад поголів'я звів і обсяг реалізації продукції призупинено, то до інших найбільш важливих напрямів виведення галузі з кризового стану та підвищення ефективності можна віднести. Організаційно-технологічні фактори — спеціалізацію і концентрацію на основі оптимізації структури виробництва продукції, вирішення питань науково обгрунтованої технології господарювання, підвищення продуктивності тварин за рахунок оптимізації кормової бази, типу та рівня відгодівлі нутрій. Важливим є також недопущення прохолостів основних самок і одержання за рік не менше двох щенінь, поліпшення

організації праці та підвищення рівня оплати праці тваринників. Організаційно-економічні фактори — підвищення рівня рентабельності виробництва продукції нутріївництва за рахунок таких важелів впливу на собівартість і ціни реалізації продукції, як якість м’яса, вгодованість тварин, оптимізація строків постачання, економія матеріально-трудових витрат. Важливим чинником підвищення ефективності галузі є також державна підтримка у вигляді дотаційних виплат, здешевлення кредитів тощо.

Висновки. Галузь нутріївництва є досить скоростиглою і в умовах достатньої кількості ресурсів існує реальна можливість нарощення виробництва, що водночас забезпечить розвиток галузі, вирішення питання продовольчої незалежності країни та створення додаткових робочих місць у аграрній сфері економіки. Досягнення прибуткового виробництва продукції нутріївництва можливе за рахунок приведення в дію організаційно-технологічних та організаційно-технологічних факторів. Викладені напрями створення та розвитку міжгалузових зв’язків в агропромисловому секторі економіки України дають можливість забезпечити відновлення нутріївництва як альтернативної галузі тваринництва.

Список літератури.

1 Кваша С.М. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку / С.М. Кваша, Н. Е. Голомша // Економіка АПК. – 2006. – №5. – С.101.

2 Кіндзерський Ю. Проблема національної конкурентоспроможності та пріоритети конкурентної політики в Україні / Ю. Кіндзерський, Г. Паламарчук // Економіка України. – 2006. – № 8. – С. 19-29.

3 Мазур Н. А. Конкурентоспроможність виробництва сільськогосподарської продукції та основні напрями її підвищення / Н.А. Мазур, М. С. Місюк // Економіка АПК. – 2007. - №2. – С. 129-127.

4 Малік М. Й. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК/ М. Й. Малік, Ю. Я. Лузан / Економіка АПК. — 2010. — № 3. — С. 3—8.

5 Малік М. Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія / М. Й. Малік, О. А. Нужна. - К. : ННЦ ІАЕ 2007. – 270 с.

6 Стельмахук А. М. Економічний механізм сталого розвитку галузі тваринництва в сільськогосподарських підприємствах / А. М. Стельмахук // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка АПК. – Тернопіль: 4. 2010 [18]. – С. 57-60.

7 Супіхонов Б. К. Про підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва в сучасних умовах / Б. К. Супіхонов // Економіка АПК. – 2008. - №5. – С. 3-8.

References.

1. Kvasha S. (2006) “Konkurentospromozhnist' vitchyznianoi sil'skohospodars'koi produktsii na svitovomu ahrarnomu rynku” [The competitiveness of domestic agricultural products on the world agricultural market], *Ekonomika APK*, vol.5, p. 101.

2. Kindzers'kyj Yu. (2006) “Problema natsional'noi konkurentospromozhnosti ta priorytety konkurentnoi polityky v Ukraini” [The problem of national competitiveness and priorities of competition policy in Ukraine], *Ekonomika Ukrainy*, vol.8, pp. 19-29.

3. Mazur N. (2007) “Konkurentospromozhnist' vyrobnytstva sil'skohospodars'koi produktsii ta osnovni napriamy ii pidvyschennia” [The competitiveness of agricultural production and the main directions of its improvement], *Ekonomika APK*, vol.2, pp.129-127.

4. Malik M. (2010) “Problemni pytannia rozvytku kooperatsii ta intehratsijnykh vidnosyn v APK” [Issues of cooperation and integration relations in agriculture], *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 3—8.

5. Malik M. (2007) *Konkurentospromozhnist' ahrarnykh pidpriemstv: metodolohiia i mekhanizmy* [The competitiveness of agricultural enterprises: methodology and mechanisms: monograph], Nuzhna, NNTs IAE, Kyiv, Ukraine, p. 270.

6. Stel'maschuk A. (2010) “Ekonomichnyj mekhanizm staloho rozvytku haluzi tvarynnytstva v sil'skohospodars'kykh pidpriemstvakh” [Economic mechanism of sustainable development in the field of animal farms], *Vseukrains'kyj naukovo-vyrobnychyj zhurnal «Innovatsijna ekonomika APK*, vol.4, Ternopil', Ukraine, pp. 57-60.

7. Supikhonov B. (2008) Pro pidvyschennia konkurentospromozhnosti ahrarnoho vyrobnytstva v suchasnykh umovakh [On improving the competitiveness of agriculture in modern conditions], *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 3-8.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2014 р.